

VAIKO IR TĖVŲ SANTYKIŲ SĄSAJOS SU POZITYVIOS JAUNIMO RAIDOS KOMPONENTAIS¹

Goda Kaniušonytė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinių technologijų fakultetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4620
Elektroninis paštas godakan@mruni.eu

Oksana Malinauskienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinių technologijų fakultetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4620
Elektroninis paštas oksana@mruni.eu

Inga Truskauskaitė-Kunevičienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinių technologijų fakultetas
Psichologijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas (8 5) 271 4620
Elektroninis paštas inga.truskauskaite@mruni.eu

*Pateikta 2014 m. sausio 26 d.
Parengta spausdinti 2014 m. kovo 25 d.*

doi:10.13165/SD-14-13-1-09

Anotacija

Pozityvi jaunimo raida – tai stiprybėmis paremta raidos koncepcija, kurioje išskiriami penki pagrindiniai komponentai (angl. Five C's): kompetencija, pasitikėjimas, ryšiai, charakteris ir

- 1 Mokslinis tyrimas „Pozityvios jaunimo raidos stiprinimo mechanizmai socialinių-ekonominių transformacijų kontekste (POSIDEV)“, kurio duomenys panaudoti šiame straipsnyje, finansuojamas Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę.

užjautimas (Benson, 2003; Lerner, 2005; Fredricks ir Eccles, 2008; Chand ir kt., 2013). Kartu su didele paties paauglio individualių savybių svarba pozityvios raidos modelis pabrėžia ypatingą šeimos konteksto ir vaiko ir tėvų santykių svarbą (Lerner ir kt., 2005; Chand ir kt., 2013). Pozityvios jaunimo raidos kontekste šeimai ir tėvų ir vaikų santykiams skiriama mažai dėmesio (Chand ir kt., 2013). Daugiausia turimų duomenų yra gauta tyrinėjant Jungtinių Valstijų imtis, tuo tarpu apie Rytų Europos šeimos konteksto svarbą paauglių pozityviai raidai žinoma labai mažai, todėl šio straipsnio tikslas yra atskleisti paauglių pozityvios raidos komponentų ir šeimos konteksto sąsajas.

Darbe naudojami šiuo metu atliekamo tyrimo „Pozityvios jaunimo raidos stiprinimo mechanizmai socialinių-ekonominių transformacijų kontekste (POSIDEV)“ pirmo matavimo duomenys. Iš viso tyrime dalyvavo 1787 respondentai: 9–12 klasių (amžius $M = 16,61$; $SD = 1,24$) mokiniai iš penkių Utenos rajono gimnazijų. Šiame straipsnyje naudojami duomenys tik tų moksleivių, kurie iki galo užpildė vaikų ir tėvų santykius ir pozityvią raidą tiriančius klausimynus, iš viso 1727 respondentai.

Rezultatai parodė, kad tyrime, atliktame Lietuvoje, apklausiant bendruomeninės imties moksleivius atsiskleidžia panašios tendencijos kaip ir JAV, Europos ir kituose regionuose, tai yra tėvų monitoringas, pasitikėjimas, emocinė šiluma, susvetimėjimo nebuvimas ir komunikacija su tėvais teigiama susiję su visais penkiais pozityvios jaunimo raidos komponentais, o psichologinė kontrolė ir atstūmimas neigiamai susijęs su pozityvios jaunimo raidos komponentais.

Reikšminiai žodžiai: pozityvi jaunimo raida, tėvų auklėjimo stilius, prieraišumas prie tėvų, tėvų psichologinė kontrolė, tėvų monitoringas, komunikacija su tėvais.

Įvadas

Pozityvios jaunimo raidos modelis patvirtina individo ir jo aplinkos susietumo svarbą ir tai, kaip šie ryšiai formuoja žmogaus raidą (Benson ir Saito, 2000; Benson, 2003; Lerner 2005; Fredricks ir Eccles, 2008; Chand ir kt., 2013). Šis modelis teigia, kad visi jauni žmonės turi stiprybes (ar potencialą atskleisti savo stiprybes) ir kad šios stiprybės gali būti puoselėjamos bei skatinamos, kai jauniems žmonėms užtikrinamos visos galimybės įgyti platų gebėjimų spektrą ir palaikyti tinkamus ryšius su savimi, kitais ir bendruomene. Pozityvi raida vertinama pagal individualius prisitaikymo rodiklius, atsižvelgiant į tai, kaip jie kinta laike, sąveikaujant įvairiems socialinės ekologinės sistemos lygmenims (Benson ir Saito, 2000; Witt, 2002; Lerner, 2005). Literatūroje yra skiriami penki pozityvios jaunimo raidos komponentai (angl. *Five C's*), stimuliuojantys pozityvius rezultatus. Tai – kompetencija, pasitikėjimas, ryšiai, charakteris ir užjautimas (Lerner, 2005; Lerner ir kt., 2005; Roth ir Brooks-Gunn, 2003). Pirmasis konstruktas „Kompetencija“ (angl. *Competence*) apibūdinamas kaip jaunuolio socialinės (bendravimo, atkaklumo, atsparumo ir konfliktų sprendimo įgūdžiai), akademinės (pažymiai, mokyklos lankymas, mokyklos baigimo rezultatai), kognityvinės (loginis ir analitinis mąstymas, problemų sprendimo, sprendimų priėmimo, planavimo, tikslų kėlimo įgūdžiai) ir profesinės (profesijos pasirinkimas) kompetencijos. Antrasis konstruktas „Pasitikėjimas“ (angl. *Confidence*) – tai jaunuolio pasitikėjimas savimi, savigarba, aš-koncepcija, aš-efektyvumas, identiškumas ir tikėjimas ateitimi. Trečiasis konstruktas „Ryšiai“ (angl. *Connections*) – tai pozityvūs, abipusiai santykiai su kitais žmonėmis ir institucijomis, tokiomis kaip mokykla. Ketvirtasis „Charakteris“ (angl. *Character*) – savikontrolė, mažesnis įsitraukimas į sveikatai žalingą elgesį, pagarba kultūrinėms ir visuomeninėms taisyklėms ir standartams, dvasingumas ir moralė. Penktasis konstruktas yra „Užjautimas“ (angl. *Caring and Compassion*), kuris apibūdinamas kaip em-

patija ir gebėjimas susitapatinti su kitais (Roth ir Brooks-Gunn, 2003; Lerner ir kt., 2005). Šis pozityvios jaunimo raidos modelis numato, kad vystant ir puoselėjant visus penkis konstruktus atsiranda šeštasis, latentinis konstruktas „Prisidėjimas“ (angl. *Contribution*) (Lerner ir kt., 2003; Lerner ir kt., 2005; Phelps ir kt., 2009; Bowers ir kt., 2010). Pasak R. M. Lernerio (2005), šis konstruktas apima įsipareigojimo sau (rūpinimasis savo sveikata, buvimas aktyviu savo vystymosi procese), šeimai, bendruomenei, institucijoms ir pilietinei visuomenei integravimą ir stiprinimą. Jei pozityvi raida remiasi abipusiai naudingais ryšiais tarp paauglio ir jo ekologinės sistemos, tokiu atveju sėkmingai besivystantis jaunuolis turėtų pozityviai įsipareigoti savo kontekstams ir veiklai, skatinančiai sveiką socialinį gyvenimą (Lerner ir kt., 2005; Lerner ir kt., 2011).

Kartu su didele paties paauglio individualių savybių svarba, pozityvios raidos modelis pareiškia ypatingą šeimos konteksto ir tėvų ir vaikų santykių svarbą (Lerner ir kt., 2005; Chand ir kt., 2013). Vaiko ir tėvų santykiai, kuriuose svarbų vaidmenį atlieka abi pusės, padeda pamatus paauglio savęs vertinimui, socialiniams įgūdžiams ir pasitikėjimu kitais. Tėvų ir vaikų santykių reikšmės paauglystėje tema nėra nauja ir galima rasti įrodymų apie jų svarbą tiek negatyviems, tiek pozityviems raidos procesams. P. Amato (1994), tyręs tėvų ir vaiko santykių įtaką paauglių laimės suvokimui, nustatė, kad artimi santykiai su tėnu turi įtakos jaunuolio laimei ir pasitenkinimui gyvenimu. Tėvų skyrybos susilpnina tėvų ir vaiko ryšio įtaką jo pasitenkinimui gyvenimu, atitinkamai ir visos dienos darbas, auginant vaikus, sumažina abiejų tėvų santykio su vaiku svarbą jo psichologinei gerovei (Amato, 1994). Santykių su tėvais svarbą paauglio psichologinei gerovei tyrinėjo ir P. Corsano su kolegomis (Corsano ir kt., 2006). Kinų imtyje subjektyvi paauglių gerovė teigiamai susijusi su saugiu prieraišumu, tėvų rūpesčiu, šiltomis emocijomis ir per didele globa, tuo tarpu motinos bausmės ir vengimas yra neigiamai susiję su subjektyvia gerove. Negatyvus motinos auklėjimo stilius ir pozityvus tėvo auklėjimo stilius prognozuoja subjektyvią gerovę paauglių berniukų imtyje (Yang ir kt., 2008). Ispanų imtyje šiltas ir priimantis tėvų auklėjimo stilius yra susijęs su atsakingos ir emociškai stabilios asmenybės vystymusi bei prosocialių vertybių puoselėjimu, tuo tarpu per didele globa paremtas auklėjimo stilius yra susijęs su žemu draugiškumu, emociniu nestabilumu, mažu atvirumu, ryšių ir geranoriškumo stoka bei socialinėmis vertybėmis, susijusiomis su galios poreikiu (Aluja ir kt., 2006). Taip pat paauglių pasitenkinimas gyvenimu stipriai susijęs su prieraišumu prie tėvų (Ma ir Huebner, 2008) bei autoritetinga tėvyste, kuri apibūdinama kaip griežtumas, socialinis palaikymas / šitraukimas ir psichologinės autonomijos užtikrinimas (Suldo ir Huebner, 2004). Kituose tyrimuose atskleista, kad autoritetingas motinos auklėjimo stilius prognozuoja savigarbą ir laimę (Furnham ir Cheng, 2000), o pozityvi šeimos komunikacija, palaikantys šeimos santykiai ir standartų šeimoje laikymasis reikšmingai veikia pozityvias paauglių vertybes ir socialines kompetencijas (Hillaker ir kt., 2008). Taip pat literatūroje pozityvūs raidos rezultatai siejami su tokiais veiksniais, kaip paauglio ir tėvų konfliktai (McElhane ir kt., 2009), tėvų emocinė šiluma (Bowers ir kt., 2011), tėvų monitoringas (Kerr ir Stattin, 2000; Kerr ir kt., 2010; Bowers ir kt., 2011) ir tėvų paskatinimas paauglius priimti savarankiškus sprendimus (Silk ir kt., 2003). Pozityvios jaunimo raidos modelio kontekste šeimos ekologinės struktūros tyrimai apsiriboja tik pavieniais aspektais, tokiais kaip tėvų šiluma ir monitoringas (Napolitano ir kt., 2011), šeimos laisvalaikis (Ward ir Zabriskie, 2011). Taigi atsižvelgiant į visą pozityvios jaunimo raidos tyrimų kontekstą, šeimos kontekstui yra skiriama labai nedaug dėmesio (Chand ir kt., 2013). Daugiausia turimų duomenų yra gauta tyrinėjant Jungtinių Valstijų imtis, tuo tarpu apie Europos, ypač Rytų Europos, šeimos konteksto svarbą paauglių pozityviai raidai žinoma labai mažai, todėl šio straipsnio tikslas yra atskleisti šeimos konteksto ir pozityvios raidos komponentų sąsajas Lietuvos paauglių imtyje.

Tyrimo metodika

Tyrimo imtis. Darbe naudojami šiuo metu atliekamo mokslinio tęstinio tyrimo „Pozityvios jaunimo raidos stiprinimo mechanizmai socialinių-ekonominių transformacijų kontekste (POSIDEV)“, finansuojamo Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę, pirmojo matavimo duomenys. Tyrime dalyvavo 1787 respondentai, 9–12 klasių (amžius $M = 16,61$; $SD = 1,24$) mokiniai iš penkių Utenos rajono gimnazijų. Šiam straipsniui naudoti duomenys tų moksleivių, kurie iki galo užpildė tėvų-vaiko santykius ir pozityvią raidą tiriančius klausimynus, taigi naudojama 1727 respondentų imtis, 816 (45,2 proc.) vaikinių ir 911 (50,4 proc.) merginų. Respondentų šeimos stipriai varijuoja pagal pajamų dydį, bet yra santykinai homogeniškos pagal etninę ir kultūrinę kilmę.

Tyrimo eiga. Tyrimas atliktas 2013 metų vasario-gegužės mėnesiais. Tyrimui atlikti buvo pasirinktos visos Utenos rajono gimnazijos, kuriose mokosi 9–12 klasių moksleiviai. Sudarius reprezentatyvią bendruomeninę imtį, su konkrečiomis mokyklomis buvo tariamasi dėl tyrimo atlikimo ir pristatymo mokyklos bendruomenei. Buvo gauti tyrime dalyvavusių mokyklų vadovų sutikimai. Tyrimo pristatymo moksleiviams metu buvo paaiškinami tikslai, paaiškinama, kaip užtikrinamas duomenų konfidencialumas bei buvo skatinama moksleivių motyvacija dalyvauti tyrime. Moksleivių dalyvavimas buvo savanoriškas. Taip pat buvo įteikti lankstinukai moksleiviams, kad jie parneštų juos tėvams (globėjams) ir šie susipažintų su tyrimu. Tėvai (globėjai), kurie nenorėjo, jog jų sūnus ar dukra dalyvautų tyrime, turėjo pranešti tyrėjams apie atsisakymą dalyvauti tyrime. Šie moksleiviai nebuvo apklausiami. Tyrimo pirmasis matavimas vyko trimis etapais: apklausa raštu (popierinė anketa); apklausa internetu (elektroninė anketa); apklausa raštu (popierinė anketa). Visos apklausos vyko pamokų arba klasės valandėlių metu. Siekiant motyvuoti moksleivius, prieš pradėdant tyrimą, jiems buvo padovanoti rašikliai. Moksleiviai, užpildę anketas, turėjo galimybę laimėti prizų organizuojamos loterijose.

Tyrimo metodai. Tyrime naudoti skirtingi klausimynai, kuriuos pildė patys respondentai. Pozityvios jaunimo raidos komponentai matuoti pozityvios jaunimo raidos matavimo klausimynu (angl. *Measure of PYD*, Lerner ir kt., 2005). Priemonę sudaro 78 teiginiai, suskirstyti į penkis skales, matuojančias visus penkis pozityvios jaunimo raidos komponentus: charakterį (Cronbacho $\alpha = 0,684$), kompetenciją (Cronbacho $\alpha = 0,475$), užjautimą (Cronbacho $\alpha = 0,823$), ryšius (Cronbacho $\alpha = 0,680$) ir pasitikėjimą (Cronbacho $\alpha = 0,849$). Respondentai, atsakydami į klausimus, pažymi, kiek jiems tinka šie teiginiai skalėje nuo 1 iki 5 (kur 1 – „visai netinka“ ir 5 – „labai tinka“).

Tiriant tėvų ir vaiko santykius, buvo naudotos šios metodikos:

(1) Tėvų ir bendraamžių prieraišumo inventarijaus prieraišumo prie tėvų skalė (angl. *Inventary of parent and peer attachment* (IPPA), Greenberg, 2009). Šis inventarijus matuoja, kaip paaugliai suvokia pozityvius ir neigatyvius emocinius / kognityvinius santykių su tėvais bei bendraamžiais aspektus, t. y. tai, kiek santykiai su šiais asmenimis yra psichologinio saugumo šaltiniai. Inventarijus matuoja tris plačias dimensijas: abipusio pasitikėjimo laipsnį, komunikacijos kokybę ir pykčio bei susvetimėjimo lygį. Inventarijų sudaro trys versijos (motinos, tėvo ir bendraamžių), kiekviena iš jų po 25 teiginius. Šiame tyrime naudojamos tik tėvų skalės. Respondentai turi įvertinti, kiek kiekvienas teiginys nurodo, kaip jie jaučiasi dabar skalėje nuo 1 iki 5 (kur 1 – „beveik niekada“ ir 5 – „beveik visada“). Pasitikėjimo skalės vidinis suderinamumas tėvo versijoje Cronbacho $\alpha = 0,906$, motinos – Cronbacho $\alpha = 0,887$ (didesnis balas reiškia didesnį pasitikėjimą); komunikacijos skalės tėvo versijos Cronbacho $\alpha = 0,897$,

motinos - Cronbacho $\alpha = 0,875$ (didesnis balas reiškia geresnę komunikaciją); susvetimėjimo skalės tėvo versijos Cronbacho $\alpha = 0,832$, motinos - Cronbacho $\alpha = 0,816$ (didesnis balas reiškia mažesnę susvetimėjimą).

(2) Tėvų psichologinės kontrolės skalė (angl. *Psychological Control Scale-Youth Self-Report* (PCS-YSR), Barber, 1996). Ši skalė matuoja psichologinę kontrolę, kai tėvai riboja, nuvertina ir / ar manipuliuoja vaiko psichologiniu, emociniu patyrimu bei išraiška. Skalę sudaro 8 teiginiai. Respondentai turi įvertinti, kiek jie sutinka su pateiktais teiginiais apie savo motiną ar tėvą skalėje nuo 1 iki 3 (kur 1 - „niekada taip nesielgia“ ir 3 - „visada taip elgiasi“). Motinos versijos Cronbacho $\alpha = 0,790$, tėvo - Cronbacho $\alpha = 0,869$. Didesnis balas reiškia didesnę kontrolę.

(3) Tėvų auklėjimo stiliaus EMBU inventarijaus trumpoji versija (angl. *My Memories of up bringing*, Arrindell ir kt., 2001), skirta tėvų auklėjimo stiliams nustatyti. Inventarijų sudaro 23 klausimai, suskirstyti į tris skales: atstūmimo (motinos versijos Cronbacho $\alpha = 0,815$, tėvo - Cronbacho $\alpha = 0,829$), emocinės šilumos (motinos versijos Cronbacho $\alpha = 0,846$, tėvo Cronbacho $\alpha = 0,867$) ir per didelės globos (motinos versijos Cronbacho $\alpha = 0,659$, tėvo Cronbacho $\alpha = 0,674$). Respondentai turi įvertinti kiekvieną teiginį pagal tai, kaip su jais vaikystėje elgėsi jų tėvai, skalėje nuo 1 iki 4 (kur 1 - „ne, niekada“ ir 4 - „beveik visada“). Didesnis balas atstūmimo skalėje reiškia didesnę atstūmimą o emocinės šilumos ir per didelės globos skalėse atitinkamai - didesnę emocinę šilumą ir per didelę globą.

(4) Tėvų monitoringo skalė (angl. *Parents Monitoring Scale*, Small ir Kerns, 1993). Skalę sudaro 8 teiginiai, kuriuos respondentai turi įvertinti pagal tai, kokie dabar yra santykiai su tėvais, skalėje nuo 1 iki 5 (kur 1 - „niekada“ ir 5 - „visada“), didesnis balas reiškia didesnę tėvų monitoringą, Cronbacho $\alpha = 0,914$.

(5) Komunikacija su tėvais (angl. *Communication with parents*, Parra ir Oliva, 2002). Skalę sudaro 16 teiginių, kuriuos respondentai turi įvertinti pagal tai, kaip dažnai su tėvais kalbasi išvardintomis temomis, skalėje nuo 1 iki 4 (kur 1 - „niekada“ ir 4 - „dažnai“). Didesnis balas reiškia geresnę komunikaciją, Cronbacho $\alpha = 0,859$.

Duomenų analizė

Duomenys apdoroti naudojant statistinį paketą IBM SPSS 16. Atlikus normalumo testą, Shapiro ir Wilko kriterijus parodė, kad duomenys nėra pasiskirstę pagal normalųjį skirstinį, todėl duomenų analizei naudota neparametrinė statistika. Koreliacijoms skaičiuoti pasirinktas Spearmano rho koreliacijos koeficientas.

Rezultatai

Pozityvios jaunimo raidos komponentų ir tėvų auklėjimo stiliaus sąsajos. 1 lentelėje matome, kad tiek tėvo, tiek motinos atstūmimas neigiamai susijęs su dauguma pozityvios jaunimo raidos komponentų, t. y. su charakteriu, kompetencija, ryšiais ir pasitikėjimu. Tiek tėvo, tiek motinos emocinė šiluma statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su visais penkiais pozityvios jaunimo raidos komponentais (charakteriu, kompetencija, užjautimu, ryšiais, pasitikėjimu). Motinos pernelyg didelė globa yra silpnai teigiamai susijusi su užjautimu, silpnai neigiamai susijusi su ryšiais ir pasitikėjimu, o ryšio su kompetencija ir charakteriu nenustatyta. Taip pat tėvo pernelyg didelės globos ir visų penkių pozityvios jaunimo raidos komponentų statistiškai reikšmingų ryšių nebuvo rasta.

1 lentelė. Pozityvios jaunimo raidos komponentų ir tėvų auklėjimo stiliaus koreliacijos koeficientai (Spearmano rho)

Table 1. Correlations (Spearman rho) between Positive Youth Development and Parenting Style

		Charakteris	Kompeten- cija	Užjautimas	Ryšiai	Pasitikėji- mas
Atstūmimas	Motina	-0,131**	-0,193**	-0,050*	-0,297**	-0,261**
	Tėvas	-0,191**	-0,172**	-0,044	-0,268**	-0,228**
Emocinė šiluma	Motina	0,356**	0,352**	0,255**	0,466**	0,249**
	Tėvas	0,320**	0,330*	0,204**	0,492**	0,309**
Per didelė globa	Motina	0,035	0,003	0,072*	-0,055*	-0,091**
	Tėvas	0,016	-0,005	0,019	0,006	0,006

** p ≤ 0,01; * p ≤ 0,05.

Pozityvios jaunimo raidos komponentų ir prierašumo prie tėvų sąsajos. Kaip matome 2 lentelėje, visi prierašumo prie tėvų komponentai (susvetimėjimas, pasitikėjimas ir komunikacija) yra teigiamai statistiškai reikšmingai susiję su visais penkiais pozityvios jaunimo raidos komponentais.

2 lentelė. Pozityvios jaunimo raidos komponentų ir prierašumo prie tėvų koreliacijos koeficientai (Spearmano rho)

Table 2. Correlations (Spearman rho) between Positive Youth Development and Parent Attachment

		Charakteris	Kompeten- cija	Užjautimas	Ryšiai	Pasitikėji- mas
Susvetimėji- mas	Motina	0,236**	0,284**	0,160**	0,428**	0,397**
	Tėvas	0,150**	0,207**	0,087**	0,350**	0,353**
Pasitikėjimas	Motina	0,334**	0,302**	0,249**	0,495**	0,343**
	Tėvas	0,274**	0,249**	0,199**	0,461**	0,289**
Komunikacija	Motina	0,333**	0,264**	0,243**	0,518**	0,324**
	Tėvas	0,234**	0,186**	0,152**	0,464**	0,303**

** p ≤ 0,01; * p ≤ 0,05.

Pozityvios jaunimo raidos komponentų, psichologinės tėvų kontrolės, tėvų monitoringo ir komunikacijos su tėvais sąsajos. 3 lentelėje matome, kad tiek tėvo, tiek motinos psichologinė kontrolė yra neigiamai susijusi su visais penkiais pozityvios jaunimo raidos komponentais. Tuo tarpu tėvų monitoringas teigiamai susijęs su visais penkiais pozityvios jaunimo raidos komponentais, taip pat ir komunikacija su tėvais yra teigiamai susijusi su visais penkiais pozityvios jaunimo raidos komponentais.

3 lentelė. Pozityvios jaunimo raidos komponentų, tėvų psichologinės kontrolės, tėvų monitoringo ir komunikacijos su tėvais koreliacijos koeficientai (Spearmano rho)

Table 3. Correlations (Spearman rho) between Positive Youth Development, Parental Psychological Control, Parents Monitoring and Communication with parents

		Charakteris	Kompetencija	Užjautimas	Ryšiai	Pasitikėjimas
Psichologinė kontrolė	Motina	-0,098**	-0,190**	-0,048**	-0,218**	-0,252**
	Tėvas	-0,101**	-0,151**	-0,074**	-0,191**	-0,211**
Tėvų monitoringas		0,381**	0,266**	0,325**	0,374**	0,147**
Komunikacija su tėvais		0,245**	0,150**	0,127**	0,331**	0,145**

** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$.

Rezultatų aptarimas

Šio straipsnio tikslas buvo atskleisti sąsajas tarp pozityvios jaunimo raidos komponentų (charakterio, kompetencijos, užjautimo, ryšių, pasitikėjimo) ir šeimos konteksto (tėvų auklėjimo stiliaus, prierašumo prie tėvų, tėvų psichologinės kontrolės, tėvų monitoringo ir komunikacijos su tėvais). Dauguma tyrimo rezultatų sutampa su kitų tyrėjų rezultatais. Kaip ir E. P. Bowerso ir bendraautorių (2011) atliktas tyrimas, šis tyrimas atskleidė, kad abiejų tėvų emocinė šiluma teigiamai susijusi su visais pozityvios jaunimo raidos komponentais. Tai yra vaikai ir paaugliai, kurių tėvai juos palaiko, skatina ir artimai su jais bendrauja, pasižymi didesne savikontrolė, pasipriešinimu žalingiems įpročiams, didesne empatija, geresniais santykiais su aplinkiniais, didesne savigarba ir pan. Abiejų tėvų atstūmimas, t. y. fizinės bausmės, priešiškus, kritikavimas ir pan., yra neigiamai susijęs su pozityvios jaunimo raidos komponentais. Panašius duomenis aptinka ir kiti tyrėjai, nagrinėjantys depresiškumą ir žalingus įpročius (Whitbeck ir kt., 1992; Barnow ir kt., 2002).

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, kad prierašumas prie tėvų yra teigiamai susijęs su visais penkiais pozityvios jaunimo raidos komponentais. Tai sutampa su daugelio tyrėjų gautais rezultatais, siejančiais prierašumą prie tėvų su tokiais teigiamais raidos rodikliais, kaip: subjektyvi paauglių gerovė (Yang ir kt., 2008), pasitenkinimas gyvenimu (Ma ir Huebner, 2008) ir socialinės kompetencijos (Laible, 2007). Tai reiškia, kad vaikai ir paaugliai, jaučiantys psichologinį saugumą, pasitikėjimą tėvais, kokybišką tarpusavio bendravimą ir turintys žemą pykčio bei susvetimėjimo lygį, pasižymi didesne savikontrolė, pasipriešinimu žalingiems įpro-

čiams, didesne empatija, geresniais santykiais su kitais aplinkiniais, didesne savigarpa, didesnėmis socialinėmis, akademinėmis, kognityvinėmis kompetencijomis ir pan. Abiejų tėvų psichologinė kontrolė yra neigiamai susijusi su visais pozityvios jaunimo raidos komponentais. Šie rezultatai sutampa su kitų tyrėjų rezultatais, kurie atskleidė, kad psichologinė tėvų kontrolė prognozuoja ne tik internalius (depresija) (Barber, 1996), bet ir eksternalius (delinkvencija) (Barber, 1996; Bean ir kt., 2006) vaikų ir paauglių sunkumus. Kaip ir kitų tyrėjų darbuose, tėvų monitoringas (Napolitano ir kt., 2011; Bowers ir kt., 2011) ir komunikacija su tėvais (Hillaker ir kt., 2008) teigiamai susijęs su pozityvios jaunimo raidos komponentais.

Taigi pozityvūs jaunimo raidos komponentai (charakteris, kompetencija, užjautimas, ryšiai ir pasitikėjimas) yra teigiamai susiję su pozityviais tėvystės elementais ir neigiamai susiję su neigiamais auklėjimo aspektais, tokiais kaip tėvų atstūmimas ir psichologinė kontrolė. Tyrimai patvirtina svarbų tėvų vaidmenį užtikrinant vaikų ir paauglių gerovę bei pasitenkinimą gyvenimu (Antaramian ir kt., 2008), o vaikų ir paauglių gerovė vis dažniau siejama su pozityvia jaunimo raida (Lippman ir kt., 2011). Į gautus rezultatus galima žvelgti iš transformacinės tėvystės požiūriu (Morton ir kt., 2011), kuris apima įrodymus, kad vaiko gerovei ir sveikam vystymuisi yra svarbus tėvų elgesys, kuris padėtų vaikams tapti savarankiškiems. Tai reiškia, kad tėvai labiau įgalintų, o ne kontroliuotų, domėtusi ir palaikytų pozityvius santykius, grįstus pasitikėjimu ir abipuse šiluma.

Įšvados

Apibendrinus tyrimo rezultatus, galime daryti išvadą, kad Lietuvoje, reprezentatyvioje bendruomeninėje imtyje atliktame tyrime, atsiskleidžia panašios tendencijos kaip ir kituose JAV, Europos ir kituose pasaulio regionuose atliktuose tyrimuose. Šio tyrimo rezultatai atskleidė:

1. Tėvų auklėjimo stilius yra susijęs su pozityvios jaunimo raidos komponentais.
2. Tėvų emocinė šiluma teigiamai susijusi su charakteriu, kompetencija, užjautimu, ryšiais ir pasitikėjimu.
3. Tėvų atstūmimas neigiamai susijęs su charakteriu, kompetencija, ryšiais ir pasitikėjimu.
4. Motinos pernelyg didelė globa teigiamai susijusi su charakteriu ir užjautimu bei neigiamai su ryšiais ir pasitikėjimu.
5. Tėvo pernelyg didelė globa nesusijusi su pozityvios jaunimo raidos komponentais.
6. Prieraišumas prie tėvų teigiamai susijęs su pozityvios jaunimo raidos komponentais: charakteriu, kompetencija, užjautimu, ryšiais ir pasitikėjimu.
7. Tėvų psichologinė kontrolė yra neigiamai susijusi su pozityvios jaunimo raidos komponentais: charakteriu, kompetencija, užjautimu, ryšiais ir pasitikėjimu.
8. Tėvų monitoringas yra teigiamai susijęs su pozityvios jaunimo raidos komponentais: charakteriu, kompetencija, užjautimu, ryšiais ir pasitikėjimu.
9. Komunikacija su tėvais yra teigiamai susijusi su pozityvios jaunimo raidos komponentais, o emocinė šiluma teigiamai susijusi su charakteriu, kompetencija, užjautimu, ryšiais ir pasitikėjimu.

Literatūra

- Aluja, A.; del Barrio, V.; García, L. Personality, social values, and marital satisfaction as predictors of parents' rearing styles. *International Journal Of Clinical Health & Psychology*. 2007, 7(3): 725-737.
- Amato, P. Father-Child Relations, Mother-Child Relations, and Offspring Psychological Well-Being in Early Adulthood. *Journal Of Marriage & Family*. 1994, 56(4): 1031-1042.
- Antaramian, S. P.; Huebner, E. S., and Valois, R. F., Adolescent Life Satisfaction. *Applied Psychology: An International Review*. 2008, 57: 112-126.
- Barber, B. K. Parental Psychological Control: Revisiting a Neglected Construct. *Child Development*, 1996, 67: 3296-3319.
- Barnow S.; Schuckit, M. A; Lucht, M.; John, U.; Freyberger, H.J. The importance of a positive family history of alcoholism, parental rejection and emotional warmth, behavioral problems and peer substance use for alcohol problems in teenagers: a path analysis. *Journal of studies on alcohol*. 2002, 63(3): 305-315.
- Bean R. A.; Barber B. K.; Crane D. R. Parental Support, Behavioral Control, and Psychological Control among African American Youth. *Journal of Family Issues*. 2006, 27(10): 1335-1355.
- Benson, P. L. Developmental Assets and Asset-Building Community: Conceptual and Empirical Foundations In: Lerner, R. M., Benson, P. L. Editor(s). *Developmental Assets and Asset-Building Communities: Implications for Research, Policy, and Practice*. Norwell, MA: Kluwer, 2003: 19-43.
- Benson, P. L., Saito, R. N. The scientific foundations of youth development. In: *Youth development: Issues, challenges, and directions*. Philadelphia: Public/ Private Ventures. 2000: 125-147.
- Bowers, E. P., Li, Y., Kiely, M. K., Brittan, A., Lerner, J. V., & Lerner, R. M. The Five Cs model of positive youth development: A longitudinal analysis of confirmatory factor structure and measurement invariance. *Journal of Youth and Adolescence*. 2010, 39: 720-735.
- Bowers, E. P.; Gestsdottir, S.; Geldhof, G. J.; Nikitin, J.; von Eye, A.; Lerner, R. M. Developmental trajectories of intentional self regulation in adolescence: The role of parenting and implications for positive and problematic outcomes among diverse youth. *Journal of Adolescence*. 2011, 34 (6): 1193-1206.
- Chand, N.; Farruggia, S; Dittman, C; Wai, J.; Sanders, C.; Sanders, M. Promoting positive youth development. *Youth Studies Australia*. 2013, 32(1): 29-36.
- Corsano, P.; Majorano, M.; Champretavy, L.; Psychological Well-Being in Adolescence: The Contribution of Interpersonal Relations and Experience of Being Alone. *Adolescence*. 2006, 41(162): 341-353.
- Fredricks, J.; Eccles, J. Participation in extracurricular activities in the middle school years: are the redevelopment benefits for African American and European American youth? *Journal of Youth and Adolescence*. 2008, 37: 1029-1043.
- Furnham, A.; Cheng, H. Perceived parental behaviour, self-esteem and happiness. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 2000, 35(10): 463-470.
- Hillaker, B. D.; Brophy-Herb, H. E.; Villarruel, F. A., & Haas, B. E. The Contributions of Parenting to Social Competencies and Positive Values in Middle School Youth: Positive Family Communication, Maintaining Standards, and Supportive Family Relationships. *Family Relations*. 2008, 57(5): 591-601.
- Kerr, M.; Stattin, H. What parents know, how they know it, and several forms of adolescent adjustment: Further support for a reinterpretation of monitoring.

- Developmental Psychology*. 2000,36(3): 366-380.
- Kerr, M.; Stattin, H.; Burk, W. J. A Reinterpretation of Parental Monitoring in Longitudinal Perspective. *Journal of Research on Adolescence*. 2010, 20(1): 39-64.
- Laible, D. Attachment with parents and peers in late adolescence: Links with emotional competence and social behavior. *Personality and Individual Differences*. 2007, 43 (5): 1185-1197.
- Lerner, R. M.; Dowling, E. M.; Anderson, P. M. Positive youth development: Thriving as a basis of personhood and civil society. *Applied Developmental Science*. 2003, 7: 172-180.
- Lerner, R. M. Promoting Positive Youth Development: Theoretical and Empirical Bases. *White paper prepared for the Workshop on the Science of Adolescent Health and Development*, National Research Council/Institute of Medicine. Washington, D.C.: National Academies of Science. 2005.
- Lerner, R. M.; Lerner, J. V.; Almerigi, J.; Theokas, C.; Phelps, E.; Gestsdottir, S.; Naudeau, S.; Jelicic, H.; Alberts, A. E.; Ma, L.; Smith, L. M.; Bobek, D. L.; Richman-Raphael, D.; Simpson, I.; Christiansen, E. D.; von Eye, A. Positive youth development, participation in community youth development programs, and community contributions of fifth grade adolescents: Findings from the first wave of the 4-H Study of Positive Youth Development. *Journal of Early Adolescence*. 2005, 25(1): 17-71.
- Lerner, R. M.; Lerner, J. V.; Benson, J. B. Positive youth development: Research and applications for promoting thriving in adolescence. In: Lerner R. M., Lerner J. V., Benson J. B. Editor(s). *Advances in Child Development and Behavior*. JAI, 2011, 41: 1-17.
- Lippman, L. H.; Moore, K. A.; McIntosh, H. Positive Indicators of Child Well-Being: A Conceptual Framework, Measures, and Methodological Issues. *Applied Research in Quality of Life*. 2011, 6 (4): 425-449.
- Ma, C. Q.; Huebner, E. S. Attachment relationships and adolescents' life satisfaction: Some relationships matter more to girls than boys. *Psychology in the Schools*. 2008, 45(2): 177-190.
- McElhaney, K. B.; Allen, J. P.; Stephenson, J. C.; Hare, A. L. Attachment and Autonomy During Adolescence. In Lerner R. M.; Steinberg L. Editor(s). *Handbook of Adolescent Psychology* 3rded. John Wiley & Sons, Inc., 2009, 1: 358-403.
- Morton, Katie L.; Barling, Julian, Rhodes, Ryan E.; Mäse, Louise C.; Zumbo, Bruno D. and Beauchamp, Mark R. Extending transformational leadership theory to parenting and adolescent health behaviours: an integrative and theoretical review. *Health Psychology Review*. 2010, 4 (2): 128-157.
- Napolitano, C. M.; Bowers, E. P.; Gestsdottir, S.; Depping, M.; von Eye, A.; Chase, P.; Lerner, J. V. The role of Parenting and Goal Selection in Positive Youth Development: A Person-Centered Approach. *Journal of Adolescence*. 2011, 34(6): 1137-1149.
- Phelps, E.; Zimmerman, S.; Warren, A. E. A.; Jeličić, H.; von Eye, A., & Lerner, R. M. The structure and developmental course of Positive Youth Development (PYD) in early adolescence: Implications for theory and practice. *Journal of Applied Developmental Psychology*. 2009, 30 (5): 571-584.
- Roth, J. L.; Brooks-Gunn, J. Youth Development Programs: Risk, Prevention and Policy. *Journal of Adolescent Health*. 2003, 32: 170-182.
- Silk, J. S.; Morris, A. S.; Kanaya, T. T.; Steinberg, L. L. Psychological Control and Autonomy Granting: Opposite Ends of a Continuum or Distinct Constructs? *Journal Of Research On Adolescence*. 2003, 13(1): 113-128.
- Suldo, S. M.; Huebner, E. S. The Role of Life Satisfaction in the Relationship between Authoritative Parenting Dimensions and Adolescent Problem Behavior. *Social Indicators Research*. 2004, 66 (1-2) <http://link.springer.com/journal/11205/66/1/page/1>: 165-195.

- Ward, P. J.; Zabriskie, R. B. Positive youth development within a family leisure context: Youth perspectives of family outcomes. *New Directions For Youth Development*. 2011, 130: 29-42.
- Witt, P. A. Youth Development: Going to the Next Level. *Parks and Recreation*. 2002, 37(3): 52-59.
- Whitbeck, L. B.; Hoyt, D. R.; Simons, R. L.; Conger, R. D.; Elde, G. H. Jr.; Lorenz, F. O.; Huck, S. Intergenerational Continuity of Parental Rejection and Depressed Affect. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1992. 63(6): 1036-1045.
- Yang, A.; Wang, D.; Li, T.; Teng, F.; Ren, Z. The Impact of Adult Attachment and Parental Rearing on Subjective Well-Being in Chinese Late Adolescents. *Social Behavior and Personality: an International Journal*. 2008 36(10): 1365-1378.

CHILD-PARENT RELATIONSHIPS AND POSITIVE YOUTH DEVELOPMENT COMPONENTS

Goda Kaniušonytė

Oksana Malinauskienė

Inga Truskauskaitė-Kunevičienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

Positive youth development (PYD) is a strengths-based model that recognizes importance of an individual's and his or her environment's connectivity and how those relationships shape human development (Benson and Saito, 2000; Benson, 2003; Lerner 2005; Fredricks and Eccles, 2008; Chand et al., 2013). The literature has distinguished five positive youth development components (called Five C's) stimulating positive results. Those components are competence, confidence, connection, character, and caring (Lerner 2005, Lerner et al., 2005; Roth and Brooks-Gunn, 2003). Along with the great importance of individual characteristics of the adolescent, the positive youth developmental model emphasizes the particular importance of family context and parent-child relationships (Lerner et al., 2005; Chand et al., 2013). Family and parenting factors that are important for positive adolescent outcomes include low levels of parent-adolescent conflict (McElhaney et al., 2009), parental warmth (Nash et al., 2005; Napolitano et al., 2011), positive communication (Hillaker et al., 2008) and parental monitoring (Kerr and Statt, 2000; Kerr et al., 2010; Napolitano et al., 2011). In view of the PYD research context, family context is given very little attention (Chand et al., 2013). Most of the available data has been received from the studies in the United States, while the data in European, especially in Eastern European, countries is very scarce.

This study aims to investigate the relationship between family context and positive youth development components (the Five C's).

The data used is from an ongoing longitudinal Positive Youth Development study, which is funded by the European Social Fund under the Global Grant measure. Student participants were drawn from five high schools in the administrative region of Utena, Lithuania (9-12 grades). 1787 students participated in the first assessment (47.4% were boys and 52.6% were

girls, aged 14-22 years ($M=16.62$, $SD=1.24$)), which took place in spring, 2013. For this current study, only the participants who completely filled the PYD and children-parents relationship questionnaires ($N=1727$) were included.

The results in the Lithuanian sample revealed similar tendencies as in the United States, European and some other countries. The results showed that parental monitoring, trust, emotional warmth, absence of alienation and communication with parents are strongly positively related with all five positive youth development components (the Five C's), whereas psychological control and rejection are negatively related with the Five C's.

Keywords: Positive Youth Development, parental rearing style, parent attachment, parent psychological control, parental monitoring, communication with parents.

Goda Kaniušonytė, Mykolo Romerio universiteto Socialinių technologijų fakulteto Psichologijos instituto lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: pozityvi jaunimo raida, šeimos kontekstas, asmenybė.

Goda Kaniušonytė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, Institute of Psychology, lecturer. Research areas: positive youth development, family context, personality.

Oksana Malinauskienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinių technologijų fakulteto Psichologijos instituto lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: paauglių emociniai ir elgesio sunkumai, savi-vertė, tėvų auklėjimo stiliai.

Oksana Malinauskienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, Institute of Psychology, lecturer. Research areas: adolescents, emotional and behavioral problems, self-esteem, parenting.

Inga Truskauskaitė-Kunevičienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinių technologijų fakulteto Psichologijos instituto lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: pozityvi jaunimo raidi, intervencinių programų efektyvumas, savireguliacija, asmenybė.

Inga Truskauskaitė-Kunevičienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Social Technologies, Institute of Psychology, lecturer. Research areas: positive youth development, the effectiveness of intervention programs, self-regulation, personality.